

КОМАТОЗНІ СТАНИ. Коми при ЦД. НЕВІДКЛАДНА ДОПОМОГА ТА ІНТЕНСИВНА ТЕРАПІЯ

Лекція та практичне заняття

Курс анестезіології та ІТ
Медичного факультету УжНУ

к.м.н., доц. Н.В. Бедей

Таблиця 5.

Рівень знепритомнення (Glasgow coma scale)*

Клінічна ознака	Характер реакції	Оцінка в балах
Словесна відповідь	Збережена орієнтація, швидка правильна відповідь	5
	Незрозуміла мова, поплутана	4
	Окремі незрозумілі слова; неадекватна мовна продукція	3
	Нечленороздільні, невиразні звуки	2
	Відсутність мови, мутизм	1
Розкривання очей	Спонтанне розплющування	4
	Розплющування на словесну інструкцію	3
	Розплющування на больовий подразник, гримаси	2
	Відсутнє	1
Рухова активність	Цілеспрямована на словесну інструкцію, виконує наказ	6
	Цілеспрямована на больовий подразник (локалізація місця подразнення)	5
	Нецілеспрямована на больовий подразник (відсмикування кінцівки, "відривання" зі згинанням, гримаси)	4
	Патологічні тонічні згинальні рухи на больовий подразник	3
	Патологічні тонічні розгинальні рухи на больовий подразник	2
	Відсутність рухової реакції на больовий подразник	1

*Примітка.

Стан, який оцінений за числовими показниками трьох клінічних ознак:

- в 14-13 балів відповідає приголомшенню,
- в 12-9 — безтямності,
- у 8-4 — характеризує ситуацію як загрозливу — безпам'ятність.
- Сума балів, яка дорівнює 3, відповідає смерті мозку. Остання, однак, не може бути підставою для обмеження активних лікувальних заходів.

КОМА (безпам'ятність) — це стан виразних функціональних розладів центральної нервової системи з втратою притомності і функцій всіх аналізаторів: рухового, шкірного, зорового, слухового, нюхового і внутрішніх органів внаслідок впливу внутрішньо- і зовнішньомозкових факторів.

Сопор (безтямність) від коми відрізняється збереженням окремих елементів притомності і реакції на сильні звукові, світлові й больові подразники.

Ступор (приголомшеність) — отупіння і непорушність з онімінням і послабленими реакціями на больовий подразник без втрати притомності.

Оцінюємо за шкалою Глазго:

Модифікована шкала Глазго-Пітсбург

Ознаки	Оцінка (бали)	Ознаки	Оцінка (бали)
А. Відкривання очей:		Д. Реакції черепних нервів:	
Мимовільне	4	збережені всі	5
на окрик	3	відсутній рефлекс -	
на біль	2	війковий	4
відсутнє	1	рогівковий	3
		окулоцефальний	
Б. Рухові реакції:		(виявляється симптом "ока	2
виконуються по команді	6	ляльки")	
відштовхування подразника	5	з біфуркації трахеї	1
відсмикування кінцівки	4		
аномальне згинання	3	Е. Судоми:	
аномальне розгинання	2	відсутні	5
відсутні	1	локальні	4
		генералізовані	
В. Мовна реакція:		переміжні	3
правильна мова	5	генералізовані	
сплутана мова	4	безперервні	2
безглузді слова	3	повне розслаблення	1
безсловесні вигуки	2		
відсутні	1	Ж. Спонтанне дихання:	
		нормальне	5
Г. Реакція зіниць на світло:		періодичне	4
нормальна	5	центральна	
заповільнена	4	гіпервентиляція	3
нерівномірна	3	аритмічне або	
анізокорія	2	гіповентиляція	2
відсутня	1	апноє	1

	Загальна оцінка	Трактовка коми
При спонтанному диханні	35	Нема коми
	7	Смерть мозку
При ШВЛ (не оцінюються мовні реакції та спонтанне дихання)	25	Нема коми
	5	Смерть мозку

Визначення глибини коматозного стану

Кома 1 ст. Хворий не може бути розбуджений. Специфічні реакції на больові стимули, рефлекси і автономні функції в значній мірі не пошкоджені. Легка кома характеризується ністагмом, жвавістю реакції зіниць на світло, активним рогівковим і слабким кон'юнктивальним рефlekсами; скороченням м'язів на боці подразнення. Потерпілий не реагує на мову, сильні світлові і звукові подразники, ковтання не порушено. Дихання і кровообіг достатні для підтримання життєдіяльності організму.

Кома 2 ст. Виразна кома проявляється плаваючими рухами очних яблук, млявими рогівковим і зіничним рефлексамі; кон'юнктивальний рефлекс не викликається, нема рухової реакції на больовий подразник, реакції чхання, дезорганізоване ковтання, патологічні типи дихання, гіпотензією і розладами ритму серця, стовбуровою симптоматикою.

Кома 3 ст. Відсутність рухових реакцій і стовбурових рефлексів; важке ушкодження автономних функцій та дихання, центральне стояння очних яблук без зіничного і рогівкового рефлексів, неадекватне дихання (брадипное, тахіпное, активація в процесі дихання допоміжних м'язів шиї, плечового пояса, міжреберних м'язів, діафрагмальне дихання, аритмія, ціаноз шкіри і слизових оболонок); нетримання сечі і калу

Термінальна (поза межна) кома. Нема жодних реакцій, ні рефлексів, ні спонтанного дихання, автономні процеси жорстоко ушкоджені.

Стовбурові рефлекси залежать від місця ушкодження:

- діенцефальні розлади (зіниці помірно розширені, збережена реакція на світло, дихання пригнічене),
- мезенцефальний синдром (зіниці розширені, реакція на світло значно знижена, очні яблука диверговані, відсутні окулоцефальні рефлекси, але збережений корнеальний, позитивні пірамідні знаки, дихання машинного типу).

ЕТІОЛОГІЯ ТА ПАТОГЕНЕЗ

- **Первинна церебральна кома** — це наслідок структурального пошкодження мозкової тканини, причому неврологічна симптоматика залежить від місця ураження та анатомічних змін. В більшості випадків це пошкодження голови або цереброваскулярні розлади (апоплексична безпам'ятність);
- **Післяішемічна, аноксична кома**, яка спричинена пошкодженням мозку під час серцево-легеневого оживлення або надзвичайно глибокої гіпоксії;
- **Гіпоксична кома** — це знепритомнення під час виразної глибокої гіпоксії;
- **Первинна токсична кома:**
  - гостре екзогенне отруєння,
  - метаболічна кома,
  - ендокринна кома

Пріоритети при перших лікувально-діагностичних діях

- Перед детальним лікарським обстеженням забезпечується в першу чергу функціонування життєво важливих систем: відновлення прохідності дихальних шляхів, забезпечення дихання, підтримання циркуляції.
- Збір необхідної інформації (історія хвороби) від супроводжуючого персоналу, лікарів, родичів і товаришів.

Примірна послідовність обстеження, що дозволяє попередньо провести діагностику:

Надшкірні прояви:

- суха, тепла шкіра при гострому тиреоїдизмі;
- стигми при захворюванні печінки;
- зміни шкіри при уремії.

Запах із рота:

- алкогольний, уремичний, печінковий, ацетоновий;
- часникоподібний при отруєнні фосфорорганічними речовинами,
- інші аромати, які характерні для окремих отрут.

Частота дихання:

- нечасте (рідке, брадипное) при отруєнні засобами, що депресують центральну нервову систему, в тому числі й опіатами;
- часте — при гіпертиреозидизмі, мезенцефальних розладах;
- типу Куссмауля — при кето- і уремічному ацидозі;
- типу Чейна-Стокса — внаслідок підвищення внутрішньочерепного тиску;
- машиноподібне — мезенцефальні розлади.

Неврологічне обстеження

- геміплегія з відповідною асиметрією рефлекторного напруження м'язів і однобічним позитивним рефлексом Бабінського вказує на фокальні мозкові ушкодження;
- мимовільна гіперкінезія – найімовірніше свідчення розладів метаболічного або токсичного характеру;
- фібриляція м'язів, отруєння фосфорорганічними сполуками;
- тонус м'язів і їх активність уподібнюються таким як при глибокому отруєнні анксиолітичними засобами або барбітуратами;
- стереотипні рухи у вигляді покачування, обтирання тіла і биття руками — це свідчення первинних субкортикальних церебральних розладів.

Очна симптоматика:

Міоз — антихолінестеразні, парасимпатоміметичні або симпатолітичні засоби, морфін і його аналоги, резерпін, органічні фосфати, стискання стовбура нетравматичними (спонтанними) крововиливами, травматичними гематомами на основі мозку, швидкоплинний тромбоз основної артерії.

Мідріаз.

- на фоні незначної гіпотензії і тахікардії — важке отруєння барбітуратами або небарбітуровими снодійними;
- в супроводі тахікардії — отруєння фенотиазиновими і парасимпатолітичними засобами;
- зіниці середнього розміру без реакції на світло — мезенцефальні розлади.

Анізокорія.

- однобічний міоз — початкова стадія вклинення стовбура у вирізку мозочкового шатра, синдром Горнера;
- однобічний мідріаз без реакції на світло — прогресивна компресія стовбура мозку з травматичною гематомою або гострим дислокаційним синдромом при пухлинах мозку.

Лабораторні дослідження

Цукор крові, електроліти (Na^+ , K^+ , Ca^{++} , Cl^-), осмолярність, кислотно-основний стан і газів крові, трансамінази сироватки крові, гормони щитовидної залози, креатинін, сечовина, вміст алкоголю в крові, кетонові тіла, креатинфосфокіназа (значно підвищена при отруєнні барбітуратами); токсикологічний аналіз (барбітурати, фенотиазини, ФОС), проста оглядова рентгеноскопія органів черевної порожнини (бромисті карбаміди непрозорі для рентгенівського проміння).

Негайна допомога.

- Постійний нагляд за хворим
- Транспортування в лікувальний заклад на ношах (на спині з валиком на рівні лопаток і тазу) в напівбоковій позиції, обов'язково в супроводі медичного працівника
- Забезпечення вільної прохідності повітряних шляхів (очищення порожнини рота, санація дихальних шляхів). При глибокій комі із-за опускання нижньої щелепи і западіння язика проводиться введення ротоглоткового повітроспряму.
- При компенсованій гіповентиляції проводиться оксигенотерапія.

- При неповноцінному спонтанному диханні застосовується ШВЛ за допомогою ротоносової маски або ендотрахеальним методом після інтубації трахеї. Дихальні аналептики протипоказані.
- Видаляється шлунковий вміст зондом; у випадку підозріння на уремію або отруєння — шлунок промивають водою.

Ускладнення

- Гіпоксичне ураження мозку, якщо були знехтувані основні процедури захисту життєво важливих функцій.
- Дислокація мозку при необгрунтованій пункції субарахноїдального простору.

ДІАБЕТИЧНА КЕТОАЦИДОТИЧНА КОМА

Етіологія

1. Інсулінова недостатність при контрольованому (лікованому) цукровому діабеті зумовлена:
  - інтеркурентною інфекцією;
  - гострим ентеритом (гастроентеритом);
  - операцією, екстраординарним епізодом (аварія, нещасний випадок);
  - значним порушенням дієти;
  - фізичним і психічним напруженням (перевтома).
2. Кома як первинний прояв раніше не діагностованого цукрового діабету.

Клінічні ознаки:

- виразна дегідратація,
- почервоніння обличчя (рум'янець),
- гіпотензія,
- тахікардія,
- дихання Куссмауля,
- запах ацетону з рота,
- гіпорексія або арефлексія,
- діабетичний псевдоперитоніт (в деяких випадках).

Лабораторні дані:

- гіперглікемія (22-25 ммоль/л);
- метаболічний ацидоз;
- кетонові тіла. Ацетон — 0,17-3,0 мг%,
(17-517 мкмоль/л);
- підвищена осмолярність плазми (більше 310 ммоль/л).

Диференціальний діагноз

- 1. **Гіперглікемія без кетоацидозу** буває при:
  - діабетичній гіперосмолярній комі;
  - інфаркті міокарда;
  - панкреатиті;
  - цереброваскулярних розладах;
  - післястресовому метаболізмі (операція, травма).
- 2. **Гіпоклікемічна кома.**

Два види коматозного стану при важкому декомпенсованому цукровому діабеті:

- *гіперглікемічна кетоацидотична кома* — діабетичний кетоацидоз;
- *гіперосмолярна кома* — діабетичний гіперосмолярний синдром.

Негайна допомога та ІТ

- Кома і прекоматозний стан будь-якого походження у хворого цукровим діабетом є безумовним показанням до невідкладного стаціонарного лікування в реанімаційному відділенні.
- **Лікування базується на:**
  - регідратації,
  - застосуванні інсуліну,
  - заміщенні калію,
  - корекції ацидозу при кетоацидотичній декомпенсації,
  - компенсації фосфатів.

Регідратація:

- **первинна регідратація** — 500-1000 мл/год ізотонічного електролітного розчину (0,9% натрій хлорид або інший збалансований електролітний розчин); дітям — 20 мл/кг;
- **наступна регідратація** залежить від ступеня гідратації і осмолярності (рівня натрію сироватки): 1000 мл 0,9% натрію хлориду або збалансованого електролітного розчину, якщо натрій сироватки менше 155 ммоль/л, або 1000 мл 0,45% натрію хлориду чи напівконцентрований електролітний розчин при вмісті натрію у сироватці крові більше 155 ммоль/л. Час введення вказаного об'єму коливається від 2 до 4 годин: якщо ЦВТ менше 100 мм вод. ст. — тоді 1000 мл на протязі 2 годин, коли ЦВТ більше 100 мм вод. ст. — 1000 мл протягом 4 годин. Дітям 120-150 мл/кг/добу; 1/3 добової потреби вводиться за перші 4 години.
- контроль за ЦВТ і об'ємом діурезу кожні 2 години, за рівнем натрію в сироватці крові (і осмолярністю) щогодинно на початку лікування, та кожні 4 годин на подальших етапах лікування. **Середній загальний дефіцит позаклітинної води при діабетичній комі — 8-10 л.**

Інсулінотерапія методом малих доз залежить від рівня глікемії:

Рівень глікемії	ВВ болюсно	межа	ВВ краплинне діапазон
більше 11 ммоль/л		8 од/ 6 год	1-2 од/год
більше 16,5 ммоль/л		16 од/ 6 год	2-4 од/год
більше 22,0 ммоль/л	8-12 од	32 од/ 6 год	4-8 од/год
більше 27,5 ммоль/л	12-16 од	40 од/ 6 год	6-10 од/год

Переваги методу малих доз

- менш різке зниження калію сироватки, нижчий ризик гіпокаліємії;
- уникнення пізньої гіпокаліємії;
- запобігання набрякові мозку, як наслідкові виникнення осмотичного дисбалансу в ЦНС.

Заміщення калію

Зниженню рівня калію в сироватці сприяє декілька механізмів:

- тривале ниркове виведення калію;
- розширення позаклітинного простору, пов'язане з застосуванням (прийняттям) рідини;
- захоплення (надмірно) калію клітинами, коли корегується ацидоз;
- **застосування калію при гіпокаліємії розпочинається негайно: якщо рівень калію нормальний, то його введення починається рівночасно з інсулінотерапією; коли його рівень більше 5,5 ммоль/л — інфузія не проводиться**

Дозування калію (ммоль) в залежності від його рівня в сироватці крові

Вміст калію в сироватці крові (ммоль/л)

Доза калію в ммоль для ВВ введення протягом години

Менше 3 ммоль/л

40-60 ммоль

3-4 ммоль/л

30 ммоль

4-5 ммоль/л

20 ммоль

5-5,5 ммоль/л

10 ммоль

*1 ммоль калію міститься в 1 мл 7,5 % розчину КСІ.
Максимальна швидкість введення — 7 ммоль/кг за годину.*

Дозування натрію гідрокарбонату відповідно до концентрації водневих іонів в артеріальній крові (рНа).

Активна реакція крові

Доза NaHCO_3

рНа менше 7,0

100 ммоль

рНа 7,0-7,2

50 ммоль

рНа більше 7,2

не вводиться.

ГІПЕРОСМОЛЯРНА НЕКЕТОНЕМІЧНА КОМА

- Коматозний стан хворого цукровим діабетом внаслідок позаклітинної гіперосмолярності, що обумовлена гіперглікемією, гіпернатріємією і дегідратацією на фоні нормального вмісту в крові кетонових тіл.

Виникненню гіпероосмолярної коми сприяють:

- декомпенсація цукрового діабету,
- надмірне вживання вуглеводів,
- супутні інфекції,
- хірургічні втручання, травми;
- лікування імунодепресантами і діуретиками;
- стани, що супроводжуються дегідратацією (опіки, блювання, діарея).

Клінічні ознаки:

- ексикоз високого ступеню,
- генералізовані припадки, судоми,
- тахікардія,
- гіпотензія,
- тахіпноє без запаху ацетону з рота.

Лабораторні дані:

- гіперглікемія (30-60 ммоль/л);
- знижений рівень калію;
- підвищений або нормальний рівень натрію;
- значно підвищена осмолярність плазми (понад 350 мосм/л);
- відсутність кетонових тіл;
- метаболічний ацидоз не дуже виразний або його немає;
- в сечі різко підвищена концентрація глюкози і калію, знижена натрію.

Особливості інтенсивної терапії

- Лікування розпочинають з 0,45% розчину натрію хлориду ВВ.
- Слід контролювати стан коагуляційного гемостазу і при перших ознаках гіперкоагуляції — посилити антикоагулянтний потенціал.

Основні причини смерті:

- гіповолемічний шок,
- артеріальні тромбози, в тому числі тромбоемболія легеневої артерії;
- панкреонекроз,
- інфаркт міокарду,
- набряк головного мозку.

ГІПОГЛІКЕМІЧНА КОМА

Причини:

- дієтичні помилки (голодування) або передозування інсуліну;
- функціональний гіперінсулінізм (після введення глюкокортикоїдів з метою розблокування інсуліну антитілами у хворих з підвищеною резистентністю до нього);
- аденома острівцевих клітин або екстрапанкреатична інсулінопродукуюча пухлина;
- ендокринні розлади (недостатність функції кори надниркових залоз, функціональні розлади гіпофізу і проміжного мозку);
- тяжкі пошкодження паренхіми печінки (знижена активність інсулінази);
- гострі екзогенні отруєння (алкоголем або грибами - бліда поганка);
- ятрогенна ВВ терапія (раптові зміни в дозуванні глюкози або інсуліну).

Клініка. Діагностика

- Потіння, тремор, блідість;
- Тахікардія, гіпотензія.
- Посилення збудливості та рефлексів (симптом Бабінського)
- Мозкові порушення (дихання стає поверхневим, виникає брадикардія, зіниці звужуються і не реагують на світло, рогівкові рефлекси не викликаються, знижується температура тіла, гіпорефлексія).

Негайна допомога:

В/В 40-80 мл 20% розчину
ГЛЮКОЗИ
(або 20-40 мл 40% розчину
ГЛЮКОЗИ).

Інтенсивна терапія:

- інфузія 10% розчину глюкози ВВ доти, поки рівень цукру в крові не досягне 5,0 ммоль/л;
- у важких для корекції випадках — глюкагон 1-2 мг ВМ або 0,5-1 мкг/кг/хв ВВ краплинно;
- гідрокортизон 100 мг або преднізолон 30 мг в 300 мл 5% розчину глюкози ВВ крапельно;
- якщо кома затягується на 2 години і хворий не приходить до тями після усунення гіпоглікемії лікувальні заходи спрямовуються на захист мозку від набряку.

ПРОГНОЗ

- Залежить від своєчасного надання допомоги і, як правило, сприятливий.
- При важкій, повторній гіпоглікемічній комі у осіб з виснаженими запасами глікогену, змінами в центральній нервовій системі, при несвоєчасній або неадекватній терапії можливі летальні наслідки.